

ných jednotek a cílové populace. Proto určení reprezentativnosti a charakteristika postupu podle ní je obtížná. Obzvláště obtížné je určení reprezentativnosti (jak autor uvádí na s. 208) u malých výběrových souborů.

Z vlastní výzkumné praxe znám případy, kdy soubor o 274 (!) lidech byl reprezentativní pro velkou skupinu obyvatelstva (asi 30% dospělého obyvatelstva ČR), ale naopak i případ, kdy 1500 osob vůbec nerepresentovalo malou a relativně homogenní část obyvatel Prahy.

Rozhodnutí o reprezentativnosti souboru je výsledkem velmi podrobné analýzy dat a současně i dostupných komparací výsledků různých šetření. Autor velmi správně podtrhuje fakt, že reprezentativnost malého souboru „...záleží na způsobu výběru jednotek a na dosavadním stupni znalostí o základní populaci...“ (s. 208).

Poslední, pátou kapitolou je *Zpracování empirických dat sociologického výzkumu*. I zde je zachován styl autora a jeho záměr popsat co nejširší zázemí výzkumných akcí a zároveň každou součást uvádět v širších a obecnějších kontextech. Obsah kapitoly je uspořádán podle jednotlivých etap, které zpracování empirických dat předpokládá. Začíná tříděním, popisem souboru pomocí jedno- a dvourozměrných distribucí, uvedením nejzákladnějších statistických měr; pokračuje dvojrozměrným rozložením a zjišťováním statistických souvislostí. Následuje krátká pasáž o používání samočinných počítačů. Kapitolu i knihu uzavírá oddíl *Závěrečná zpráva o výzkumu*. F. Zich se nezabývá složitějšími statistickými technikami a metodami; pouze je uvádí a odkazuje na příslušnou časopiseckou i knižní literaturu.

Tato kapitola uvádí stručně řadu pojmů a charakteristik a poskytuje tak základní přehled. Je poznamenána tiskovými chybami ve vzorcích (K na s. 237, x_i na s. 240, r_{yx} na s. 241). To je starou bolestí našich textů. Úroveň matematického tisku v sociologických textech je velice nízká – a autor je tu většinou bezmocný.

Oddíl o zpracování dat na samočinných počítačích je zajímavý spíše vzhledem k metodě znaménkového schématu než jako ukázka výstupu z počítače. Rychlost vývoje v tomto směru je tak vysoká, že program, jehož ukázku autor uvádí, představuje jen malý výsek možností a jen malou část našich požadavků.

Pasáž o závěrečných zprávách by také zasloužila daleko širší rozbor, a to především (jak to dělá autor v některých svých dalších pracích) se zaměřením na aplikabilitu výsledků, na vztah výzkumníka a zadavatele, na cíl zprávy, na příjemce a jeho zájmy, na návaznost výzkumných prací apod.

Zichova kniha je monografie o výzkumu s velmi širokým obsahovým záběrem a hlubokou analýzou vybraných témat. Uzavírá jednu etapu práce československé metodologie, shrnuje ji a podstatně k této práci přispívá. Zá-

roveň otevírá řadu nových problémů, provokuje k jejich formulaci a ke hledání řešení.

F. Zich vyplnil mezeru v naší sociologické literatuře posledních let. Jeho monografie bude sloužit výzkumníkům, specialistům na metodologii i studentům. Není to učebnice: některé partie jsou pro studenty příliš obtížné, chybí tu cvičení a výklad není orientován na výuku. Knihu však v pedagogickém procesu bude možno použít.

Každá kapitola knihy představuje samostatné téma, které by zasloužilo knižní zpracování. *Sociologický výzkum* by se měl stát základem pro další podrobnější a úplnější práci s tímto zaměřením: a) metodologická problematika výzkumu (na obecné úrovni druhé kapitoly); b) učebnice technik sběru dat s praktickými návody; c) metody praxe výběrových šetření v plné šíři i hloubce; d) učebnice statistiky zahrnující základní postupy analýzy sociologických dat.

Jan Řehák

J. Varholík – F. Coňk: *Dělnické pokolení*

Praha, Mladá fronta 1976, 152 s.

V životě mladého člověka má zvláštní význam ten okamžik, kdy se začíná zapojovat do společenského pracovního procesu. Vstup do aktivní výrobní činnosti je provázen vznikem nových práv a povinností vůči společnosti, nových povahových znaků a rysů, změnou stanovisek a hierarchie hodnot, názorů a vztahů ke kolektivu a posléze odborných dovedností a životních plánů. Zvláště je to patrné u dělnické mládeže, která začíná velmi brzy svou profesionální dráhu.

Tématu dělnické mládeže je u nás na stránkách sociologických a filozofických prací věnována poměrně malá pozornost. Tento nedostatek do jisté míry odstraňuje publikace J. Varholíka a F. Coňka, *Dělnické pokolení*. Svým obsahem navazuje na předchozí práci (O. Čmolík, J. Varholík, *Pokolení*. MF, Praha 1974), jež se zabývala mladou generací převážně v obecně metodologické rovině. V nové publikaci věnují autoři pozornost některým vybraným otázkám a problémům týkajícím se socialistického formování dělnické mládeže.

V úvodní kapitole oba autoři zdůvodňují, proč je nutné věnovat otázkám dělnické mládeže, kterou považují za významnou součást dělnické třídy, pozornost. Vzhledem k historické a vedoucí úloze dělnické třídy není možné se zabývat dělnickou mládeží izolovaně, ale pouze v souvislosti s celou třídou.

Druhá kapitola má název *Dělnická třída a současnost*. Její první část je věnována rozboru sociálně třídní struktury naší společnosti jako důležitému východisku pro zkoumání mladé generace. Autoři chápou strukturu jako komplex různých druhů struktury, z nichž každý předpokládá určité dělení společnosti na skupiny a vzájemné vztahy. Z tohoto hle-

diska pak hovoří o struktuře národní, sociálně třídní, podle příslušnosti k jednotlivým generacím, podle vzdělanosti, kvalifikace apod. Určující roli v každé třídní společnosti má struktura třídní.

Druhá část kapitoly pojednává o způsobech zařazování jednotlivých pracovníků do kategorie dělnické třídy. Autoři se přitom opírají o základní a nejdůležitější marxistickou definici tříd, kterou formuloval V. I. Lenin.

Na srovnání statistických údajů z roku 1970 a 1961 jsou dokumentovány kvantitativní proměny v sociální struktuře naší společnosti. Autoři dokazují, že tvrzení o zmenšování podílu či významu dělnické třídy jsou nesprávná, protože dělnická třída naopak zaznamenává největší vzrůst. Postavení dělnické třídy v socialistické společnosti se vyznačuje tím, že tato třída byla a zůstane základní výrobní silou společnosti, a to svým postavením v materiální výrobě, svou revolučností, angažovaností a kolektivismem.

Nejrozsáhlejší část publikace představuje bezesporu třetí kapitola, která má název *Sociálně demografická struktura současné mladé generace v Československu*. Autoři podrobně rozebírají, jak velký a nezanedbatelný význam má poznání mladé generace v objektivních podmínkách sociálně ekonomického a společenského bytí, neboť to je rámec, v němž mládež pracuje, studuje, tráví volný čas atd. Proto také mladá generace žije těmi problémy, které jsou charakteristické pro danou společnost — ať již jsou to problémy politické, ekonomické nebo sociální. V podmínkách socialismu se proměny celé společnosti výrazně odrážejí i v sociálně třídních přeměnách mladé generace. Autoři zdůrazňují nejen tuto, ale i další skutečnost, která je charakteristická pro současnou mládež, že totiž s vývojem společnosti a v procesu sblížení tříd dochází k poměrně velkému pohybu mládeže mezi jednotlivými třídami a sociálními skupinami, které nejsou vzájemně uzavřené, nýbrž jsou vzájemně propustné. Dělnická mládež má ovšem řadu zvláštností, které vyplývají z jejího postavení ve společnosti a z dosažené sociální zralosti.

V době sociální adaptace mladého dělníka hraje velkou úlohu pracovní kolektiv. V této souvislosti autoři vyslovují názor, že pracovní kolektiv se může stát důležitým činitelem, který aktivně formuje celý komplex významných rysů osobnosti, počínaje profesionálními schopnostmi a konče kulturně společenskými návyky.

Autoři se zamýšlejí nad socialistickým vědomím mladých dělníků. Jejich názory, myšlení a postoje jsou ovlivňovány řadou faktorů, jako například úspěchy v socialistické výstavbě u nás i v bratrských socialistických zemích, postupným překonáváním rozdílů mezi fyzickou a duševní prací, rozdíly mezi městem a vesnicí atd. Faktorem však zůstává, že přes nesporně vysokou úroveň socialistického společenského vědomí část našeho obyvatelstva, včetně dělnické mládeže, svým spo-

lečenským vědomím zaostává za společenským bytím, za potřebami, které jsou nastolovány výstavbou rozvinuté socialistické společnosti.

Autoři publikace nezapomínají ani na další důležitý faktor, jímž je vzdělání, resp. vzrůstající kvalifikace dělnické třídy. Tento pozitivní vývoj je ovlivněn generační směnou dělnické třídy — podíl vyučených tvoří v nejmladší generaci dělnické třídy více než dvě třetiny. Zdokonalení socialistické výchovy a přípravy mládeže pro dělnické povolání má objektivně mimořádný význam proto, že jde o reprodukci dělnické třídy, která má v naší společnosti vedoucí postavení a je rozhodujícím činitelem v jejím socialistickém rozvoji.

Sociální aktivita dělnické mládeže je název poslední kapitoly, která logicky navazuje na předcházející. Je v ní zdůrazněno, že při formování a rozvoji sociální aktivity mládeže je nutné vycházet z objektivní marxisticko-leninské analýzy mládeže jako sociálně demografické, vnitřně diferencované části společnosti. V tomto procesu působí řada faktorů, jejichž místo a úloha je třeba znát, aby mohly být efektivně využívány jednotlivé formy a prostředky socialistické společnosti při působení na rozvíjení sociální aktivity osobnosti. Mládež se ovšem nemůže stát tvůrčí silou budování nové společnosti jen vlivem objektivních faktorů. Autoři přikládají velký význam vlivu strany, mládežnické organizace a všech článků politické struktury socialistické společnosti, která ideově a politicky působí na mládež.

Podle názoru autorů má významné postavení i politická aktivita mladých dělníků, která je projevem nejvyššího stupně společenské aktivity. K prohloubení vedoucí úlohy dělnické třídy v oblasti materiální výroby i v celé společnosti je třeba využít všech forem a faktorů, které působí na rozvoj sociálně politické aktivity dělníků. To má pak vliv na socialistické formování mladé generace a dělnické mládeže jako důstojného pokračovatele naší revoluční dělnické třídy.

V souvislosti s důrazem kladeným společenskovědními pracovníky na výzkum problematiky dělnické třídy je nutné klást důraz i na výzkum dělnické mládeže. Má v sociální struktuře naší společnosti významné místo, tvoří 65,4 % veškeré ekonomicky aktivní mládeže ve věku od 15 do 29 let.

Práce J. Varholíka a F. Coňka představuje významný a aktuální marxisticko-leninský příspěvek k výzkumu problematiky dělnické mládeže v současném období budování socialistické společnosti. Je dobrou a praktickou pomůckou pro všechny, kteří se zabývají oblastí mládeže, zvláště dělnické. Teoretické úvahy i praktické závěry jsou formulovány konzistentně a reflektují dlouhodobé zkušenosti a poznatky autorů získané při práci s mládeží. Práce je cenná i dokumentací statistických údajů.

Rostislav Hába